

דאמרת דיחידאה היא ור' יוסי ממש ידוש נמי בפירות, ופרקי' דכי הא לא חשיב שנוי דאפי' בחול איכא טובא דדישי בלא פירות¹⁶².

ת"ר טוחנין¹⁶⁹ במועד כו'. פליג להו בהני בבי משום דכל חדא¹⁶⁰ ענינא הוא באנפי נפשיה, ואשמעינן דאפילו בטחינת קמח שהיא צורך גדול אין עושין שלא לצורך, ואפילו בשכר ועצים עושין לצורך ואפי' הרבה ולהרוחה¹⁶¹.

ובלבד שלא יערים, פי' שיתכוין על מנת להותיר¹⁶², או שהיה לו אחר בביתו והיה בדעתו לשתות ממנו והוא אומר שאינו רוצה בזה אלא באחד שהוא חדש¹⁶³.

תנאי היא דתניא אין מערימין וכו'. ונראה דהלכתא כמאן דאסר¹⁶⁴, וכן פסק ה"ר יו"ט ז"ל, אבל הרמב"ם ז"ל¹⁶⁵ פסק להקל, ונראין דברים שלא נחלקו אלא בהערמה זו שהוא לענין אוכל נפש, וצורך אוכל נפש דאמר¹⁶⁶ הרוחה בענין המועד ורבוני השמחה הוא, אבל במילי דעלמא כולו עלמא מודו שאין מערימין כנ"ל.

רב הצרור¹⁶⁷ ליה חצרא¹⁶⁷ בחולא דמועדא וכו' ושמואל לא סיימוה קמיה. וקסבר דאי משום

שאינו לו מה יאכל לא הוי ליה למחצר¹⁶⁸ כולי האי דהוה ליה למעבד בצמצום.

אי נמי סיימוה קמיה אדם חשוב שאני. וק"ל משום דהוי אדם חשוב ימות ברעב, וי"ל שהיה לו ללות מאחרים¹⁶⁹ דהא מסתמא משכח, אי נמי היה לו לעשות בצנעא גדולה וצמצום גדול.

רב יהודה נשיאה נפק בחומרתא דמרושא. פרש"י ז"ל נפק בשבתא לחצר בטבעת של אלמוג וחותרה של מתכת¹⁷⁰, ואמר' במס' שבת¹⁷¹ בין שהיא של אלמוג וחותרה של מתכת או שהיא של מתכת¹⁷² וחותרה של אלמוג אסור¹⁷³ לצאת בו, והקשו עליו בתוספות¹⁷⁴ דהתם בפרק במה אשה יוצאה לא חלקו בדבר זה אלא לענין טומאה שהיא מחלוקת¹⁷⁵ ר' נחמיה ורבנן, אבל לענין שבת אין חלוק בדבר זה כלל, אלא אין חלוק¹⁷⁶, אלא בין טבעת שיש עליה חותם או שאין עליה חותם, וכל שיש עליה חותם מותר לאנשים ואסור לנשים, וכל שאין חותם אסור לאנשים ומותר לנשים וכדמוכח בההיא פירקא בהדיא, לכך פירשו¹⁷⁷ דהכא בטבעת שאין עליה חותם או כיוצא בו מתכשיטין שהן אסורין לאנשים לצאת

מתוהרא"ש שהביא ג"כ דברי רש"י ועי"ש בהער', אבל ברש"י—כת"י משמע כמו שהביא רבנו דברי רש"י, וכ"מ ברש"י עירובין סט, א, ועי' בתור"י כ"א ובהער' 23 מה שהאריך בזה. 171 נט, ב כמעט כלשונו ברש"י—כת"י, ותוהרא"ש הנ"ל כתב בשם רש"י: ואמרינן במס' שבת היא של מתכת וחותרה של אלמוג היא שרי אלמוג וחותרה של מתכת הרי זה אסור, וברש"י עירובין שם כתב רק, ואמרינן במסכת שבת היא של אלמוג וחותרה של מתכת אסור לצאת בה, (ובהג' דב"ח הגיה בכאן, נרדצ"ל „דמחלקינן במס' שבת וכו'"). 172 התבות, שהיא של מתכת אינו בכ"י ב, ודפ'. 173 התבות „אסור — בתוספות אינו בכ"י ב, ודפ'. 174 קושיא זו איתא ברש"י עירובין שם עי"ש. וכ"ה בתוהרא"ש הנ"ל בשם רש"י, ועי' ר"ח עירובין שם. 175 בכ"י ב, ודפ' נשטת התבות „מחלוקת — ורבנן, ובדפ' חדשים הוסיפו כאן בסוגריים „של מתכת וחותרה של אלמוג טמאה". 176 התבות „אלא אין חלוק" כפולות בטעות, וצריך למוחקם. 177 כע"ז בחדהר"ן עירובין שם בשם: והרא"ה פי' חומרטא דמרושא טבעת שנידש חותרה כל כך עד דלא מיקריא טבעת שיש עליה חותם עי"ש, וע"ע מש"פ בשם רבותיו של רש"י בתו' שבת מו, ב ד"ה ואמר עולא ובחד' רבנו שם, וברש"י עירובין שם ובתו' שם ד"ה כיון.

מיהת. 159 בכ"מ הגי': טוחנין קמח במועד, ועי' דק"ס (ולא דק). 160 צ"ל: חדא וחדא. 161 וכ"כ בפסקי תוס' נ"א ובמרדכי הובא ב"י ריש תקל"ג, ורא' לעיל ד"ה טוחנין קמח. 162 וכ"פ רש"י ומאירי. 163 וכ"פ רמב"ם יו"ט פי' ה"ח וטור תקל"ג. 164 וכ"פ הראב"ד בהשגות שם ריב"ג הוה"מ עמ' יט שיטה (עי"ש) טור שם עי' ב"י ועוד. 165 שם, [וכתבו רק לגבי שכר עי"ש ועי' שעה"צ שם ס"ק ז], וכ"פ חדהר"ן ע"ש. 166 נדצ"ל: דאית בה. 167 צ"ל: חצרו. 168 צ"ל: למחצד. 169 וכ"כ האשכול עמ' 148: א"ב אדם חשוב שאני אפי' אין לו מה יאכל לא יעשה ומוטב לשאול מאחרים, מבואר מדבריהם לשמואל באינו אדם חשוב ולרב אפי' באדם חשוב, מותר לעשות מלאכה באין לו מה יאכל אפי' אם יכול ללות מאחרים, וכ"ה בשאלתות ברכה סי' ק"ע (ועי"ש בהעמק שאלה וע"ע ביאור הלכה תקמ"ב ד"ה ע"י פועל). וכ"כ הרמב"ם שם ה"ו: אין מצריכין לקנות מה שיאכל מן השוק עד שיקצור אחר המועד אלא קוצר וכו'. ועי' ב"י תקל"ז דאחר שהביא דברי הרמב"ם הנ"ל כתב, ונ"ל שלמד כן מדאמרינן גבי עובדא דרב דאדם חשוב הוא ואם איתא שלא היה מוצא לקנות אטו משום דאדם חשוב ימות ברעב עי"ש, והוא כדברי רבינו כאן, וכ"כ המאירי, וכ"מ בריב"ג שם. 170 ברש"י לפנינו: טבעת של מתכת וחותרה של אלמוג, וכ"מ

הערמה

תחבולה להפקיע איסורים מדברים מסויימים או ממעשים מסויימים.

- הפקקים — א. גדרה; ב. בהפקעת הבעלות; ג. בשינוי בתנאי החיוב; ד. במלאכות שבת; ה. ביום טוב; ו. בחול המועד.

Criterie

א. גדרה. הערמה מובנה תחבולה, בין באופן המתור ובין באופן שאינו מתור.

יש הערמה הבאה להפקיע איסורים ידועים התלויים בבעלותו של האדם על הדבר, על ידי שיערים לשלול את בעלותו על ידי מכירה או מתנה לאחר או על ידי הפקר. ויש שהערמה זו היא על ידי עשיית שינוי בתנאים הנצרכים לחלותו של האיסור. ויש שההערמה היא באיסורים התלויים במעשה האדם לתכלית מסויימת, והוא עושה באופן שאין תכליתם האסורה ניכרת, או שאומר שמתכוין לתכלית המתרת, כגון במלאכות שבת ויו"ט וחול המועד.

הערמות אלו יש מהן המתורות ויש שהן אסורות, ויש דברים שמצד עצמם הם מותרים ואסורים חכמים מפני שנראים כמו הערמה — מרמה — לעשות איסור, וכתבו ראשונים שהערמות באיסורים דרבנן לא כולן שוות: יש הערמה שמתרת לכל אדם, ויש שאינה מותרת אלא לתלמיד חכם, ויש שאסורה לכל העולם והחמירו בה חכמים יותר מן המויד, ויש שנחלקו בה החכמים, ואין אומרים בהערמות זו דומה לזו, ואין כל המקומות והזמנים שוים לחכמים בזה, יש מן הראשונים סוברים שכשם שמצינו בהערמות ידועות שלא התירו אלא לתלמיד חכם, כך לא התירו בכל הערמות שום איסור בעולם אלא לתלמיד חכם שאינו פורץ גדר, ויש חולקים וסוברים

הנ"א באבו האזל קריאת שמע פ"א ה"א וכו' שלשיטתו גם לר' יוסי עם צאת שני כוכבים מותר לאכול תרומה שהערב שמש הוא בביה"ש אלא מפני שכהרף עין הוא אמרו נ' כוכבים, ועי"ש מה שתמה ע"ז והאר"י הרבה, ועי"ש שו"ת עמורי אור סי' ה' שהאר"י לתמוה על הנ"א בזה. וע"ע הנ"ל עמ' קכ"ב וציון 42 ד' רמב"ן בתורת האדם שכל צאת הכוכבים שאמרו שהוא לילה אינו אלא לר' יוסי, עי"ש לפי דרכו.

הערמה

- 1 הפא"י תמורה פ"ה מ"א. ועי' פה"ש שם שתחבולת היתר תיקרא ערמה ושאינה להיתר תיקרא סרמה, ועי' תו"ט שם שבמקראות מצינו גם להיפך אלא לשון תורה להוד כו', ובתפא"י שם כ' שערמה יש להיתר ויש לאיסור ומרמה תמיד לאיסור. ועי' ציוני ערוך השלם ע' ערם א. הערמה במובן שקר, עי' שבת לה א וירושלמי פאה פ"א ה"ה בטבח והנוני, ועי"ע בעל כרד ד עמ' עו ועו וע' בעל דין שם עמ' קו וע' בר מצרא שם עמ' קעג, קעט, קפ וקפה, ובכמ"ק, אינה ענין לכאן. 2 עי' הציון הקודם. 3 עי' להלן: במלאכות שבת, בסתימת נקב וכניסה למעבורת. 4 עי' להלן: ביו"ט, בבישול בלא ערוב

שאף ההערמות שנאסרו בסתם, מותרות הן לתלמיד חכם, לפי שאין חוששים בו להערמה, מהאחרונים יש שכתב שלא הותרו הערמות אלא באיסורים דרבנן בלבד, ורוב האחרונים נחלקו עליו והוכיחו שהערמה מועילה אף להפקיע איסור תורה.

ב. בהפקעת הבעלות. מותר להערים על מעשר שני לפדותו בלי תוספת חומש — שהפודה מעשר שני שלו מוסף חומש, ושל אחרים אינו מוסף חומש — כיצד, אומר אדם לבנו ולבתו הגדולים או לעבדו ולשפחתו העבדים הילך מעות אלו ופדה לך מעשר שני זה, ובלבד שלא יאמר פדה לי בהן מעשר זה, וכן אם היה עומד בנורף, ורוצה להערים ולפדות המעשר בלא חומש, ואין בידו מעות, שיוכל ליתן לחברו שיפדה בהן בלא חומש, אומר לחברו הרי פירות אלו נתונים לך במתנה וחוזר ואומר הרי אלו מחוללים על מעות שיש לי בבית, אלא שלהסוברים מעשר שני ממון גבוה, ואינו שלו ליתנו במתנה, הדברים אמורים שנותן הפירות בטבלם, קודם שהופרש מהם המעשר, ולמה מערימים על מעשר שני, מפני שכתובה בו ברכה, שנאמר: וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו וגו' כי יברכך ה' אלהיך ונתתה בכסף וגו', יש מפרשים שהוצרכו לפסוק זה כדי ליתן טעם למה מותר להערים ולהקל בפדיונו, ויש שפירשו שמשמעות הכתוב שהברכה אמורה דוקא כשמעלה מעות מעשר שני לירושלים, ולא הפירות עצמם, שהרי נאמרה הברכה אצל כי לא תוכל שאתו וגו' ונתת בכסף וגו', ומפני החיוב להוסיף חומש נמנעו מלפדותו והיו מעלים הפירות עצמם והפסידו הברכה, ולכן המציאו חכמים ערמה של היתר לפדות בלא חומש כדי שיעלו המעות

- 5 עי' להלן בהצלה בשבת ובאותו ואת בנו ביו"ט ועוד. רא"ש שבת פ"ב סי' ה. 6 רשב"א ביצה יא ב ד"ה רב אדא. 7 שו"ת חת"ס או"ח סי' סב. 8 ראב"ה יו"ט סי' תשל"ד בשם אית טרבוותא; מרדכי ביצה פ"א סי' תרנ"ו. ועי' ב"י או"ח סי' תצט שכל הפוסקים שלא חיבקו במליחת בשר ביו"ט בין ת"ח לע"ה חולקים עליו. 9 ראב"ה שם סי' תשנב במבשל ליו"ט והותר לשבת, ועי' להלן, וכן שם מו"ק סי' תתכו בחוה"מ, ועי' להלן. 10 בכור שור פסחים כא א, ועי' להלן: בהפקעת הבעלות, במכירת חמין. 11 עי' להלן, שם, בהערמת מעשר שני ובמכירת חמין. 12 עי' מע"ש פ"ד מ"ג ורמב"ם מעשר שני פ"ה ה"א, ועי' פדיון מעשר שני. 13 מע"ש שם מ"ד; רמב"ם שם ה"ה. 14 תוספתא שם פ"ד; רמב"ם שם. 15 מע"ש שם פ"ה ורע"ב; רמב"ם שם ה"ו. 16 עי' קדושין נד ב, ועי"ע מעשר שני. 17 פה"ש להרמב"ם שם ובהל' מע"ש שם. 18 ירושלמי מע"ש פ"ד ה"ג. 19 דברים יד כ"ד, ועי' פ"י הרא"ש למשניות מע"ש שם שלפסוק זה כוונת הירושלמי (ומש"ש כי ברך יברכך נ' שטס"ה). 20 פ"מ שם, ועי' מרה"פ שם שלאידך מ"ד א"צ כלל ליתן טעם לכך; פי' הנ"א

ויזכו בברכה²¹, הערמה זו מועילה אף במעשר שני של תורה, מלבד כשהזוכה ממנו אינו בן זכיה מן התורה — כגון קטן* — שלא התירו בו אלא במעשר שני דרבנן²², ואף הדרשה מהכתוב שנאמרה בו ברכה אינה אלא אסמכתא* בעלמא, שמן התורה מועילה הערמה זו אף בלא לימוד מיוחד²³, ויש שכתבו שדוקא כאן מפני הלימוד מהפסוק הוא שמועילה הערמה בדאורייתא ולא במקום אחר²⁴.

המורד הנאה מחברו, ואין לו מה יאכל, מותר המדיר ליתן מתנה לאחר, והמורד מותר ליהנות ממנה, ובלבד שלא יתנה תנאי שאינו נותן לו אלא כדי שיבוא המורד ויהנה ממנה²⁵, שהוכיח סופו על תחילתו שאינה אלא הערמה²⁶, ואם אין שם אחר, מניח על הסלע או על הגדר ואומר הרי הם מופקדים לכל מי שירצה, והלה נוטל ואוכל²⁷, ור' יוסי אוסר²⁸, אם מפני שסובר הפקר כמתנה להזוכה בה, או שסובר גזרה שמא יתן במתנה ויאמר בפירוש כדי שיהנה בה המורד²⁹, הלכה שמוותר³⁰, בהערמה זו לא התירו אלא כשאין להמורד מה יאכל³¹, שכל הערמות אסורות בנדרים, בין כרבים בין ביחיד, ולא התירו אלא בשעת הדחק, שאין לו מה יאכל³².

וכתבו אחרונים שאפילו שהערמה מועילה גם בדאורייתא³³, מכל מקום באיסורי הנאה אסורה הערמה זו, אם יש לו מה יאכל, כיון שעל ידי כך נהנה מהמדיר, אף שיצא מרשותו על ידי מתנה לאחר³⁴, ויש שכתבו שדוקא כשהיה מורד הנאה מהאדם, ולא מנכסיו, אסור בלי שעת הדחק, שאפילו שנותן מתנה לאחר, סוף סוף נהנה המורד מהמדיר, שהרי ממציא לו מזונות, אבל אם היה מורד הנאה מנכסיו, כיון שנתנם לאחר כבר אין הנכסים שלו

ומותר אף כשיש לו מה יאכל, וכן שנינו במודר הנאה מחברו שהמדיר כותב נכסיו לנשיא וחברו מותר בהם³⁵, אף על פי שיודע שהנשיא לא ינע בהם, ולא אמרו שאין לו מה יאכל, וגם אין זו הערמה כלל, כיון שנמר ומקנה וגומר בדעתו להקנות³⁶.

בכור בהמה טהורה, שאינו קדוש בקדושת בכורה אלא ביציאתו מן הרחם³⁷, כתבו ראשונים שבזמן הזה שאין אנו בקיאים בהטלת מום קודם יציאתו מהרחם³⁸, מותר לשתף בו גוי, כדי לפטרו מן הבכורה³⁹, ואף מצוה לשתף את הגוי, כדי שלא יתחייב כלל בבכורה ולא יבוא לידי תקלה⁴⁰, וכתבו אחרונים, כי אף על פי שיודע ברור שהגוי יחזור וימכור לו אחר כך, אין זו הערמה האסורה, כיון שעשה קנין גמור ויצא הדבר מרשותו, והרי אין האיסור אלא בשלגו⁴¹.

ישראל וגוי שהיו באים בספינה וחמץ ביד ישראל הרי זה מוכרו לנכרי ונותנו במתנה וחזור ולקחו ממנו אחר הפסח, ובלבד שיתנו לו במתנה נמורה⁴², ואף על פי שהישראל מכירו לגוי ויודע שלא ינע בו כלל, אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתנו לו, מותר⁴³, יש מהראשונים גורסים: ובלבד שלא יערים⁴⁴, ויש שפירשו הערמה זו שלא היא רגיל לעשות כן בכל השנים⁴⁵, ויש שפירשו שלא יערים היינו שלא ימכור או יתן על תנאי, אבל כשנותן במתנה נמורה, וחזור ולקחו ממנו אחר הפסח, אף שאין לך הערמה גדולה מזו, מכל מקום מותר, מאחר שמוציאו מרשותו⁴⁶, והערמת מכירה זו היא היתר נמור מן התורה, שהרי מוכר במכירה נמורה באחד מהקנינים שהגוי קונה, ואף ששניהם יודעים שרוצים בהחזרת החמץ לאחר הפסח, מכל מקום עכשיו מוכר

מרושותו ע"י קנין נמור, אלא שמהלך בין מכירה להפקר ומתנה. 37 ע"ע בכור בהמה טהורה כרך ג. 38 ע"י להלן שבזמן הנמ' זו היתה תקנתו. 39 תוס' בכורות ג ב ד"ה דקא; רא"ש שם; טוש"ע יו"ד שכ ו. 40 טוש"ע שם. וע"ע הנ"ל עמ' רצו א על אופן השיתוף וההקנאה. 41 סק"ח שם, וע"י עונג יו"ט שם. 42 תוספתא פסחים פ"ב וירושלמי שם פ"ב ה"ב; רמב"ם חמץ ומצה פ"ד ה"ו; טוש"ע או"ח תמח ג ואם מכרו או נתנו לעכו"ם וכו'. 43 תרוסת הדוש סי' קכ, ע"פ רש"י גיטין כ ב ד"ה אלא לאו; ב"י סי' תמח ושו"ע שם. וע"ע מכירת חמץ. 44 בה"ג הל' פסח פ"ב; שו"ת הרשב"א ח"א סי' ע ובמיוחדות סי' קסח; ריטב"א פסחים רפ"ב; או"ז ח"ב כפ"י אלהי הרוחות. וע"י סי' שם שהבין שהבה"ג הוא שהוסיף ובלבד שלא יערים, אבל בראשונים הני"ל מכואר שזוהי נירסתם בתוספתא במקום ובלבד שיתנו בו, וע"י כבה"ג הי"דסחיימר הורכבו ב"י הגירסות, וע"י תוספת ראשונים שם. 45 ריטב"א שם, וכ"ה בתשובות נאנני מורח ומערב סי' קי בשם רב עפרם נאוו שלא בשם התוספתא. וע"י מהר"ם חלאווה פסחים פ. ב. 46 ב"י שם.

לירושלמי שם. 21 שו"ת חת"ם או"ח סי' סב. 22 ע"י גיטין סה א ורמב"ם מע"ש שם ה"ט, וכ"כ כחת"ם שם ובסק"ח סי' תמח ס"ק יא ובשו"ת צמח צדק החדש יו"ד סי' קב ושו"ת עונג יו"ט סי' כח ושאר אחרונים ע"פ הסוגיא שם ורמב"ם שם, ורחו ד' הבכור שור פסחים כא שלא הותרה הערמה אלא במע"ש דרבנן. 23 נחלת יעקב להר"י פליסא חלק התשו' סי' א; חת"ם שם, ע"פ מש"כ לעיל שהדרשה אינה אלא ליתו טעם למה הוצרכו לתקן כן. 24 שו"ת בית אפרים או"ח סי' לג, וכד' הבכור שור. 25 משנה נדרים מג א ומה א וגמ' שם; רמב"ם נדרים פ"ו ה"ד וטו; טוש"ע יו"ד רכא ט. 26 ר"ן שם. וע"ע הוכיח סופו על תחילתו כרך ח עמ' תמב. 27 משנה שם מג א. 28 שם. 29 ע"י גמ' שם ב, וע"ע הפקר. 30 רמב"ם שם ה"ד; טוש"ע שם. 31 תוס' שם ד"ה ונתנו ופי' תרא"ש שם; ש"ך סי' רכא ס"ק נב. 32 תוס' שם. 33 ע"י לעיל. 34 סק"ח סי' תמח ס"ג יא. 35 ע"י משנה מח א. 36 עונג יו"ט סי' כה, וע"י סק"ח שם שכ"ב"ב שמכירה אינה בנדר הערמה, אע"פ שיודע שיחזור וימכור לו, כיון שש"ם יצא

5

הוא ויכול הלוקח למכרו ולהקדישו ולאברו מבלי מוחה⁴⁷. רוב הראשונים אינם גורסים כלל ובלבד שלא יעדים⁴⁸.

יש מן האחרונים שכתב שלא התירו הערמה זו אלא בחמץ שמדרבנן, כגון לאחר שביטל את החמץ, שמן התורה די בביטול בלבד⁴⁹, אבל בחמץ דאורייתא לא הותרה הערמת המכירה לגוי, כדרך שלא הותרו במלאכות שבת אלא הערמות באיסורים שמדרבנן⁵⁰, ורוב האחרונים חולקים וסוברים שאף לחמץ דאורייתא מועילה הערמה זו, כיון שעל כל פנים עשה קנין המועיל לפי הדין⁵¹, ואינו דומה למלאכות שבת שהוא עושה באמת מעשה אסור וכוונתו לתכלית האסורה, אלא שמערים שהעולם לא ידעו ואומר שעושה לשם תכלית המותרת, אבל במכר ומתנה מה איכפת לנו שמערים כיון שאין האיסור אלא בחמץ שלו והרי יצא מרשותו בקנין שהקנה לנכרי⁵².

מי שלא הניח ערובתבשילין*, שאסור לו לבשל מיום טוב לשבת, מקנה קמחו לאחרים, והם אופים ומבשלים לו⁵³, ואין זו הערמה האסורה, לפי שבאמת הוא מקנה לו בקנין גמור, שהרי זה הקונה יוכל לאפות לו מקמח אחר, משל הקונה⁵⁴.

כלי חדש הטעון טבילה⁵⁵, לדעת הסוברים שאסור להטבילו בשבת ויו"ט⁵⁶, יתננו לגוי במתנה, ויחזור וישאלנו ממנו⁵⁷. ויש שכתבו שהערמה היא זו ואסורה, שניכרים הרברים שלא נתן לו אלא על מנת שיחזור וישאלנו לו, ולא במתנה גמורה, שודאי לא יעבור על לאיתחנם⁵⁸.

ג. בשינוי בתנאי החיוב. בכור בהמה טהורה, מכיון שאינו קדוש בקדושת בכורה אלא ביציאתו מן הרחם, מותר להערים על הבכור ולהפקיעו מן

הכהן על ידי שיקדישו לקרבן עולה קודם יציאתו⁵⁹, וכשהוא חייב עולה, מפרישו לחובתו⁶⁰. ולדות שאר קדשים אם מותר להערים עליהם ולהקדישם בעודם בבטן האם לקרבן אחר, הדבר תלוי במחלוקת תנאים אם ולדות קדשים בהוויתם—בלידתם—הם קדושים, ויכול להערים עליהם קודם שנולדו⁶¹, או שבמעיי אמם הם קדושים, ואינו יכול להערים עליהם⁶². בזמן הזה — לאחר חרבן הבית — שאי אפשר להקריב את הבכור לקרבן כמצותו, מותר להטיל בו מום קודם יציאתו מן הרחם, כדי להפקיע ממנו קדושתו⁶³, אבל אסור לשתף בו את הגוי, כדי לפטרו מן הבכורה, מפני שהמום מפקיעו רק מקדושתו, אבל אינו מפקיעו מן הכהן, כשותפות הגוי⁶⁴. על הומון הזה, שאין אנו בקיאים בהטלת מום קודם הלידה, עיי לעיל: בהפקעת הבעלות.

בהפקעה מחיוב מעשרות מצינו הערמות מותרות ואסורות: מערים אדם על תבואתו ומכניסה במיץ שלה, כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשרות⁶⁵, שאין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית לאחר שנתמרה בכרי⁶⁶, וכשמכניס תבואתו לבית קודם מירוח לא הוקבעה למעשר מן התורה עד שימרה, וחכמים הם שאסרו אכילת קבע בדבר שלא נמרה מלאכתו⁶⁷, אבל אכילת עראי לא אסרו, ומאכל בהמה עראי הוא⁶⁸, ויש מפרשים שמותר אפילו באכילת קבע ובמאכל אדם, לפי שאין התבואה עתידה לבוא עוד לידי חיוב מעשרות, מפני שהמירווח שבתוך הבית אינו מחייב במעשרות, ולא אמרו „כדי שתהא בהמתו אוכלת“ אלא מפני שדרכו להערים ולומר שלצורך בהמתו הוא מכניס, שמתבייש לומר שעושה כן לצורך עצמו⁶⁹. יש מהראשונים שכתבו שאף להערים בשביל אכילת

47 שו"ת הת"ם או"ח סי' קיג בפ"ד ד' הב"י, אלא שהוא הבין שהב"י כ"כ בשם רבנו ירוחם, ואינו כן. ועיי לעיל מהסק"ח ועונג יו"ט. 48 עיי' תוספת ראשונים שם ע"ב 164. ועיי' סכירת חמץ. 49 ע"ע בטול חמץ וע' בל יראה ובל יפאז כרד נ. 50 בכור שור פסחים כא א, ע"פ שבת קלט ב. עיי' להלן בפלאכות שבת. 51 עיי' לעיל בפירוש מעשר שני וציון 22, ועיי' הנ"ל. 52 מקור חיים סי' תמח ס"ק יא. ועיי' להלן: בחול המועד, ושם שלחת"ם אף בפלאכות דאורייתא יש שהתירו הערמה. על המפקיר חמצו ביו"ג בניסו, אם אסור לאחר הפסח, שחוששים להערמה, שם לא יפקיר ויאמר שהפקיר, או שאין חוששים (עיי' ירושלמי פסחים פ"ב ה"ב). עיי' חמץ שעבר עליו הפסח (וזה הערמה של מרמה ושקר, ולא תחבולה לפי ההלכה, ועיי' הנ"ל סי' אחרים בחשש הערמה 11). 53 ביצה זו א'; רמב"ם יו"ט פ"ו ה"ט; טושי"ע או"ח תקכו ב. ועיי' ערוב תבשילין. 54 שו"ת רשב"ש סי' תסה. 55 עיי' טבילת כלים. 56 עיי' להלן: בפלאכות שבת. 57 מדרכי ביצה סי' תרעו; שו"ע

עראי לא התירו אלא לבהמה, אבל לאכילת אדם אסור להערים בכך, היינו שיעשה כן בכוונה כדי שיאכל ממנה עראי בלא מעשה, אלא שאם עבר ועשה כן מותר באכילת עראי⁷⁰.
 הערמה אחרת אמרו במעשרות: דורות הראשונים היו מכניסים פירותיהם דרך טרקסמון — שערי החצר והבית⁷¹ — כדי להיכסם במעשה, ודורות האחרונים מכניסים פירותיהם דרך גנות דרך הצרות דרך קרפיפות כדי לפטרם מן המעשר⁷², וכתבו ראשונים שאסור להערים כן ולהכניסם דרך גנות וקרפיפות, כדי לפטרם מן המעשה, אלא שאם עשה כן לא נתחייבו במעשר⁷³.

הערמה האסורה אף בדיעבד במעשרות אמרו במירוח גוי, שמן התורה פוטר מן המעשרות⁷⁴, אבל חכמים חייבוהו גזרה משום בעלי כיסים⁷⁵ שיש להם קרקעות הרבה וחסים על רוב מעשרות ויקנהו לגוים וימרחום גוים ויפקיעו מן המעשר⁷⁶, שמתוך שאינו רוצה להערים כפרהסאי בדרך של הכנסה במוין לבית או דרך גנות וקרפיפות⁷⁷, שגנאי הוא לו, שיאמרו פלוני מערים להפטר ממעשה, הוא עושה כן בצנעא על ידי מירוח גוי⁷⁸.

בעיסה קודם גלגול — שהוא זמן חיובה לחלה⁷⁹ — שאסור לאכול ממנה אכילת קבע⁸⁰, הטעם הוא מפני שמערים לפטרה מן החלה⁸¹, וכתבו ראשונים שהוצרכו לטעם שלא יערים, אף על פי שבכל תבואה קודם גמר מלאכה אסור לאכול אכילת קבע, לפי שקודם גלגול אין עליה שם עיסה, ואין ראוי לאסרה באכילת קבע אם לא הטעם של הערמה⁸².

סידום בהמתו של ישראל על ידי נכרי, שאינו מותר אלא אם לקחה הגוי מעצמו וסידסה, ולא

שהישראל יאמר להגוי שיעשה כן⁸³, אם הערים הישראל שיסרם הגוי את שורו, קנסוהו חכמים למכרו לאחר⁸⁴, שלא יהנה בעברה זו, שהוא עשה שלא כהוגן כדי שיהא יפה לחרוש בו, ולפיכך קנסוהו⁸⁵.
 ד. במלאכות שבת. הוצאה ברשות הרבים, שאינה אסורה בשבת בדבר שהוא עליו בתורת מלבוש ותכשיט, יש שגזרו משום הערמה, ולכן אף על פי שיוצאה אשה בפלפל ובנגריר מלח וכל דבר שתתן לתוך פיה — משום ריח הפה או לחולי שיניים⁸⁶ — מכל מקום לא תתנם לכתחילה בשבת⁸⁷, וכתבו ראשונים שהאיסור הוא מפני שנראה כמערכת להוציא בשבת⁸⁸, וכן אותה ששנינו יוצאה אשה במוך שבאונה ובמוך שבסנדלה ובמוך שהתקינה לנידתה⁸⁹, אסורה מטעם זה שנראה כמערכת ליתנם לכתחילה בשבת⁹⁰, ומכל מקום בדבר שהוא ניכר והכל יודעים שהיא צריכה לכך ואינו נראה כהערמה, מותר, ולכן פורפת אשה על האבן או על האגוז⁹¹, שכורכת האבן והאגוז ברצועה שהטלית לא תפול מעליה⁹², ואפילו בשבת מותרת לכתחילה לפרוק⁹³, ואין חוששים למערמת, שניכר הדבר והכל יודעים שצריכה לכך, מה שאין כן במה שנותנת לתוך פיה שאינם יודעים למה היא נותנת ויש לחוש למערמת⁹⁴. ומטעם זה יש סוברים שאפילו במוך שבאונה ושכסנדלה מותר לכתחילה ליתנם בשבת, שאף כאן מוכח הדבר שצריכה לכך ואינה נראית כמערכת להוציא, ומה שנותנת לתוך פיה בלבד הוא שאסרו⁹⁵.
 כשפורפת על האגוז להוציאו בשביל ליתן את האגוז לבנה קטן שיאכלו, הדבר ספק אם מותרת לעשות כן בתחילה בשבת⁹⁶. הספק הוא בין להסוברים מערימים בהצלת דליקה — בלבישת כלים⁹⁷ — כי שמא בדליקה בלבד התירו להערים,

באור הגר"א לירושלמי שם שגורם קביו במקום קבע ומפרש שגורו לעשותה קביו שמא יערים. 83 ע"י ב"מ צ ב ורמב"ם איסורי ביאה סופט"ו, וע"ע סרוס. 84 ב"מ שם; ורמב"ם שם; מוש"ע אהע"ז ה יד. וע"ע הנ"ל בפרטי ההערמה והקנס. 85 רש"י שם. וע"ע הנ"ל. וע"י נשמת אדם ה"ל פסח ס' ח ש"ל ללמוד מכאן שבאיסור תורה אסור להערים וכ' שתלוי במחלוקת ראשונים שם באופן ההערמה. 86 ע"י שבת סה א. 87 משנה שם סד ב; רמב"ם שבת פ"ט ה"ב; וטוש"ע או"ח שג טו. 88 תוס' שבת שם ד"ה ובלבד, וע"י ש"ל פורת טעם אחר בדבר. 89 משנה שם ורמב"ם וטוש"ע שם. 90 תוס' שם. 91 משנה שם סה א. 92 רש"י שם. 93 ע"י"ש במשנה שעל המטבע בלבד אסרו לכתחילה משום מוקצה. 94 תוס' שם. 95 אליה רבה ס' ש"ן ס"ק כג ע"פ סמ"ג וסמ"ק וסו"ת ועוד ראשונים; שו"ע הרב שם יט; מ"ב שם ס"ק מט. וע"ע מוציא. 96 בעיא שלא נפשטה בגמ' שם סה ב. 97 רש"י שם ור"ח שם קכ ב. וע"י להלן מחלוקת ר' מאיר ור' יוסי.

מנחות סז ב ד"ה כרי וש"מ"ק ברכות שם וש"ת הרשב"א ה"א ס' שסא, וע"י באור הגר"א ליו"ד ס' שלא ס"ק קמו ובס' עינים למשפט ברכות שם בבירור שיטות הראשונים, וע"ע טב"ל. 70 מאירי ברכות שם, וע"י עור בד"ה ב. 71 רש"י, וע"י ערוך ע' טרכסימוז ובערוך השלם שם. 72 ברכות לה ב וש"ן. 73 מאירי שם, וכשיטתו לע"פ בהכנסה במוין, ולפ"ז לשאר ראשונים שם אף כאן מותר לכתחילה, ומ"מ אינה מידת חסידות שהרי אמרו בוא וראה שלא כדורות הראשונים כו'. 74 ע"ע גמר מלאכה ע"י קצ מחלוקת בדבר ושכו הלכה. 75 מנחות סז א. 76 רש"י שם בפ"י ב, וע"ע הנ"ל ע"י קצי, ושם בפרטי הגזרה, וע"י"ש ב ברש"י ד"ה אפשר וד"ה התם שהערמה היא. 77 ע"י לע"פ. 78 נמ' שם ב ורש"י. 79 ע"ע גמר מלאכה ע"י קפו. 80 ע"י הלה פ"ג מ"א וירושלמי שם ורמב"ם בכורים פ"ה ה"ד וטוש"ע יו"ד שכז ד. 81 ר' חניי בירושלמי שם והובא בר"ש הלה שם. 82 פ"י הרא"ש הלה שם. וע"י חוון איש שבת ס' ס"ק ה וס' ס"ק מ שהאריך בפ"י הירושלמי. וע"י

שאם לא נתיר לו להערים יבוא לכבות, מה שאין כן כאן שאם לא נתיר לא יבוא להוציא, ובין להסוברים אין מערימים בדליקה, כי שמא בדליקה בלבד אסור להערים, מפני שדרך הוצאה בכך — כנון מוכרי כסות שמוציאים דרך מלבוש⁹⁸ — אבל על ידי פריפה אין דרך הוצאה בכך ומותר להערים⁹⁹. להלכה כתבו ראשונים שבהוצאה דאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא¹⁰⁰, ואסור להערים ולהוציא לרשות הרבים דאורייתא ומותר בכרמלית דרבנן¹⁰¹, ויש מן הראשונים שפסקו לחומרא אף בדרבנן¹⁰², וכתבו ראשונים שלא נאסרה הערמה זו אלא באבן ואגוז, שהם בפני עצמם אינם מלבוש, אבל בשאר בנדים מותר להערים וללבשם כדי להוציאם לצורך חברו¹⁰³. נפלה דליקה בלילי שבת, שאסרו חכמים להציל מזון יותר משלש סעודות¹⁰⁴, נחלקו תנאים אם מותר להערים ולהציל הרבה ואחר כך יומין אורחים שיהיה כדי שלש סעודות לכל אחד מהם¹⁰⁵, או שאסור להערים בכך, אלא תחילה מזמין אורחים ואחר כך מציל כדי שלש סעודות לכל אחד¹⁰⁶.

הציל פת נקיה, לא יחזור ויציל פת הדראה¹⁰⁷, היינו פת קיבר, שניטל הדרה, לפי שאין ערמה כשרה לומר פת הדראה נוחה ליה¹⁰⁸. הציל פת הדראה, מציל פת נקיה¹⁰⁹, שהרי יכול להערים ולומר לפת נקיה אני צריך¹¹⁰, ואף לכתחילה יכול להציל תחילה פת הדראה ואחר כך פת נקיה על ידי הערמה ווי¹¹¹. נשברה לו חבית יין בשבת בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה, אבל לא יביא כלים רבים¹¹², נזדמנו לו אורחים מותר להביא כלי אחר ולקלוט

קילוח היין מן האויר ולהביא כלי אחר ולצרף אותו לראש הגג, אבל לא יקלוט ואחר כך יזמין אורחים, אלא יזמין אורחים ואחר כך יקלוט, ואין מערימים בכך — לזמן אורחים שאינם צריכים לאכול ויותר¹¹³ — משום ר' יוסי ב"ר יהודה אמרו מערימים¹¹⁴, להלכה נחלקו ראשונים: יש פוסקים שמותר להערים אף לכתחילה ולזמן אורחים שאינם צריכים לאכול ויותר¹¹⁵, ויש פוסקים שאסור להערים¹¹⁶, אבל אם עבר ועשה, שקלט ואחר כך זימן אורחים, מותר¹¹⁷, ואפילו אורחים שאינם צריכים לאכול ולשתות¹¹⁸.

המציל מן הדליקה לובש כל מה שיכול ללבוש ועוטף כל מה שיכול לעטוף — אפילו עשרה חלוקים זה על זה¹¹⁹ — ומוציא, דברי ר' מאיר, ר' יוסי אומר אינו מציל אלא שמונה עשר בנדים¹²⁰, אותם שמונו חכמים שדרך ללבשם יחד בחול¹²¹, מחלוקתם היא בהערמה, שר' מאיר מתיר להערים בכך, ור' יוסי אוסר¹²², הלכה כר' מאיר¹²³.

הערמה בשבת מצינו אף במלאכות אחרות: חבית שניקבה, אף על פי שאסור לסתום הנקב בשבת, מפני שהוא כמתקן כלי¹²⁴, מכל מקום מותר ליתן בתוך הנקב דבר מאכל, כנון צלע של שום, על ידי שיערים ויאמר — לכל רואה¹²⁵ — שמתכוין להצניעו שם¹²⁶, וכן אף על פי שאסור לשוט בספינה בשבת¹²⁷, מותר להערים ולהיכנס לתוך המעבורת על ידי שיאמר שרוצה לישון בה, ובא הגוי בעל המעבורת ומעבירה לעבר השני של הנהר¹²⁸, שתי הערמות אלו לא התירו אלא לתלמיד חכם, לפי

שם אם מערימין מוסב על פת נקיה והדראה, אבל בפ"י ב שם וכו' בחסדי דוד שם פ"י שמוסב על האורחים, ע"י לע"ל. 112 וע"ע מוציא בטעם האיסור. 113 רש"י. 114 ברייתא שבת ק"ו ב. 115 רמב"ם פכ"ב הט"ו, להבנת ש"ג ודרישה ומנ"א ס'י' של"ה ס"ק ב בדעתו, וע"י באור הנר"א שם שהאריך בד' הרמב"ם שמתיר דוקא כשאין ההערמה ניכרת. 116 בה"ג הוצ' הילדסהיימר עמ' 94 בשם רב צמח בר פלטי ריש מתיבתא כת"ק משום יחיד ורבים הלכה כרבים; טוש"ע של"ה ג, וע"י ב"י בד' הטור שפוסק כת"ק. 117 רמ"א בשו"ע שם, שאף לת"ק מותר, וע"י ב"י שכת"ב שלהטור מחלוקתם בלכתחילה. ולד' הב"י שם אף הרמב"ם שפוסק כר' יוסי בר"י אינו מתיר אלא בדיועבד, וסובר שמחלוקתם בדיועבד, וע"י מאירי שני' שמפרש ג"כ בד' הרמב"ם שלכתחילה אסור. 118 שו"ע הרב שם ג. 119 רש"י סה ב ד"ה תיבעי; ר"ח קכ א. 120 משנה קכ א. 121 רש"י במשנה שם, וע"י ברייתא בגמ' שם. 122 נמ' שם סה ב ורש"י שם ור"ח קכ ב. וע"י לע"ל בפריפה על האגוז להוציא לקטו. 123 ר"ה שם; רמב"ם פכ"ג הכ"ה; טוש"ע ש"ד ה. 124 ע"י שבת קלט ב ורש"י, וע"ע מחקו מנא. 125 שו"ע הרב ש"ד כ. 126 שבת שם בעובדא דהאי צורבא דרבנן ורש"י ד"ה ומנה כו' ומערים לכתחילה; רמב"ם שבת פכ"ג ה"ג. 127 ע"ע שבות. 128 שבת שם.

98 רש"י שם. 99 נמ' שם. 100 ר"ף ורא"ש שם, וע"י ב"י שם שאף הרמב"ם ורבנו ירוחם שסתמו לאיסור יש לפרש דבריהם ברשות הרבים דוקא. 101 טוש"ע שם כג. 102 ראב"ה ס'י' רטו וכט"כ בהערות שם שפוסק בכ"מ שנשאר בתיקו לחומרא אף בדרבנן, וע"ע הלכה עמ' שכח"שכט מחלוקת ראשונים בדבר. 103 ראב"ה שם, ע"פ שבת קמו ב בבי סדיא, וע"י ב"י שא בשם הרוקח ובשו"ע שם לו. וע"ע מוציא. 104 ע"י משנה שבת ק"ז ב, וע"ע אדם בהול על ממונו כרד א. 105 ר' יוסי ב"ר יהודה בתוספתא שבת פי"ד וירושלמי שם פט"ז ה"ג (ובירושלמי שם ר' יוסי ב"ר בון, וע"י בפ"מ שמניה ב"ר יהודה כתוספתא). 106 ת"ק בתוספתא שם ואית תנויי תני בירושלמי שם. בפוסקים לא הובאה מחלוקת זו, וע"י להלן מחלוקת כזו בבבלי בחבית שנשברה. וע"י פמ"ג ס'י' ש"ד אשל אברהם סק"ר שנחתק אם מותר להציל ג' סעודות לכל בני ביתו, וע"י באור הלכה להמ"ב ר"ס ש"ד שמוכח מתוס' שמותר, ולא הזכירו שמתוספתא וירושלמי מבואר שלהזמין אורחים ואח"כ להציל לדברי הכל מותר. 107 תוספתא פי"ד וברייתא בגמ' שם ק"ו ב; רמב"ם שם פכ"ג הכ"ה; טוש"ע ש"ד ג. 108 רש"י שם; ט"ז ס"ק ג. 109 ברייתא שם ורמב"ם וטוש"ע שם. 110 מאירי שם. 111 מ"ב שם ס"ק יב בשם תוס' שבת. וע"י מנחת בכורים לתוספתא שם בפ"י א שר"ל שהמחלוקת

שאפילו אם יעשה בלא הערמה — שאמר שמתכוין לסתום הנקב¹²⁹, או שמתכוין שיעבירוהו את הנהר — אין איסור דברים אלה אלא מדרבנן¹³⁰, או מפני שהאיסור להערים אינו אלא מדרבנן¹³¹, ולכן בתלמוד חכם לא החמירו עליו, שהוא לא יבוא לעשות בלא הערמה¹³², או שאין לחוש שיעשה כן שלא מחמת צורך גדול¹³³, אבל למי שאינו תלמיד חכם אסור¹³⁴. ויש מן הראשונים סוברים שבסתימת נקב התירו הערמה האמורה לכל אדם, ובמעבורת בלבד הוא שלא הותרה אלא לתלמיד חכם, ובזמננו אין מצוי דין תלמיד חכם¹³⁵. ולפי שיש מתירים סתימת נקב לכל אדם, סמכו הפוסקים על דבריהם להקל בזה בתלמיד חכם שבזמננו, אף שלשאר דברים אין דין תלמיד חכם נוהג היום¹³⁶, אבל בדין מעבורת פסקו לאסור בימינו אף לתלמיד חכם¹³⁷. יש מהאחרונים סוברים שכל היתר הערמות אלו לא אמרו אלא כשיש הפסד בדבר, היינו הפסד היין אם הוא יוצא דרך הנקב והפסד הפירות כשהולך במעבורת הנהר לשמור את פירותיו שבעבר השני, אבל שלא במקום הפסד לא התירו אפילו לתלמיד חכם¹³⁸.

טבילת כלים בשבת, שאסורה משום מתקן כלים¹³⁹, לא אסרו אלא כלים גדולים — שניכר לכל שהוא מורידם לטבילה¹⁴⁰ — אבל כלים קטנים מערים עליהם ומטבילים¹⁴¹, שממלא כלי טמא מן הבור — המקוה — ומטבילו, וכן נפל דליו בתוך הבור או שנפלו כליו לתוך הבור, מערים עליהם

ומטבילים¹⁴², וכן כלי תשמיש של גוים הצריך טבילה¹⁴³, מותר להטבילו בשבת על ידי הערמה ששואב בו מים לשתות וממילא נטהר הכלי¹⁴⁴. נדה שאין לה בנדים מהורים להחליף וללבוש אחר טבילתה, מערמת וטובלת בבגדיה — בשבת¹⁴⁵ — כשהיא לבושה, ועולה לה הטבילה אף לבגדיה, הואיל ואין הדבר ניכר שהיא מתקנת הבגדים, שלטבילת עצמה נכנסה, ואדם מותר לטבול מפני שנראה כמיקר¹⁴⁶.

בשר ששחה שלשה ימים בלא מליחה, שאם לא ימלחוהו או לא ישרוהו במים ביום השלישי יהיה אסור כבישול¹⁴⁷, לרעת הסוברים שאף אם חל יום השלישי בשבת אסור לשרותו¹⁴⁸, יש שכתבו שמכל מקום על ידי הערמה מותר, כגון שירחיץ ידו על גביו וכיוצא בו¹⁴⁹.

באיסור הנאה ממלאכת שבת שעשה גוי לצורך ישראל¹⁵⁰, כתבו ראשונים שאין מערימין בכך, ועל דברים אלו נאמר ויראת מאלהיך¹⁵¹, כגון אם מתקן לו הגוי אש לישראל והולך לו הגוי, אסור ליהנות ממנה¹⁵². יש סוברים שהישראל הוא שאסור להערים ולעשות דבריו בהערמה על ידי הגוי¹⁵³, ויש סוברים שאף הגוי לא יערים לעשות בשביל ישראל ויאמר שעושה לעצמו¹⁵⁴.

ה. ביום טוב. מערים אדם על המשמרת ביום טוב לתלות בה רמונים ותולה בה שמרים¹⁵⁵, שלתלות המשמרת בתחילה בשביל שמרים אסור

עוד טעמים בדבר, וע"ע טבילה וע' שבות. 140 קה"ע. 141 ירו' תרומות פ"ב ה"א ושבת סוף"ב. 142 ברייתות בירושלמי שם, ועי' תוס' תיניגה כא א ד"ה האונן. ועי' שו"ת אבני נזר או"ח סי' תיה ותים שהאריך באיזה כלי ובאיזו טומאה מותר בהערמה ובאיזו סותר בלא הערמה וכ' שהבבלי והירושלמי הולקים בדבר. 143 ע"ע טבילת כלים. 144 הגמ"י שבת פכ"ג ה"ה בשם הר"ר פר"ק, ע"פ ביצה יח א מרדכי בכלי טמא ותוא טהור וכו' שם באדם שנראה כמיקר, ומשמע שפירש שהותרו משום הערמה; רמ"א בשו"ע או"ח שכ"ז, ועי"ש בסנ"א ובבאור הלכה לה"ב אם מו"ל לברך שעו"ל ניכר שעושה לשם טבילה, ועי' שו"ת שבסו"ס אבני מלואים סי' י ויא בארוכה. 145 עי' תוס' שבת קיא ב ד"ה האי מסוכרייא, ועי' שו"ת אבני מלואים שם שדקדק בד"ה הרמב"ם שבי"ט טבילה ואלא בשבת. 146 ביצה יח א ורש"י. 147 ע"ע התירו ואלא בשבת. 148 עי' מנ"א סי' שכא ס"ק ז מליחה כמעט הרבר. 149 עי' מנ"א סי' שכא ס"ק ז ושערי תשובה שם ומ"ב מחלוקת אחרונים בדבר, וע"ע הנ"ל. 149 פחד יצחק ע' בשר ששחה בשם רבני איטליה. 150 עי' שבת קכב א, וע"ע מעשה שבת. 151 ויקרא יט יד, ור"ל שהוא דבר המסור לזב, עי' קדושין זב ב. 152 ראב"ה סי' רנז; הנהגות מרדכי שבת סי' תמא בשם הרא"ם, ועי' בהערות ראב"ה שם שמס"ה בהגמ"ר וצ"ל הרא"ה והוא ראב"ה. 153 רא"ש שבת פט"ז סי' יב. 154 מרדכי שבת סי' תו. ועי' מנ"א סי' שכא ס"ק ע' מחלוקת זו, וע"ע מעשה שבת. 155 שבת קל"ט ב;

129 שו"ע הרב שם. 130 כני' שלנו כנמ' הערמה בדרבנן, וכן ברש"י הר הערמה לא באיסורא דאורייתא כו', וכן בשו"ע הרב שם. ועי' לעי' בהפקעת הבעלות, בכמירת המין ושכאן הוכיח בכבוד שור שהערמה באיסור תורה אסורה ושהפסוק דחה שממלאכות שבת אין ראייה, ועי' תת"ס או"ח סי' סב שמרדיק מלשון רש"י שיש הערמות המותרות גם באיסורים דאורייתא אלא שהערמה זו היא באיסור דרבנן. 131 מאירי שם לגירסתו כנמ' הערמה מדרבנן, וכ"ה גי' ר"ח שם וראב"ה שבת סי' רצו ורא"ש שם, ועי' דק"ם שם שכ"ה בכת"י וד' ישנים. 132 גמ' שם ורש"י. 133 מאירי שם. 134 מאירי שם בשם נאוני הראשונים; ראב"ה שם; רא"ש שם; טוש"ע שיר יא וטור שלט. 135 רמב"ם פכ"ג ה"ג כמש"כ המ"ם שם בדעתו, וכ"מ קצת מלשון רש"י שם שכ"ה שח"ה לא יבוא לעבור לפני הכל, ועי' בב"י שיר שכ"ה בדעתו שאף בסתימת נקב כו. ועי' מאירי שם שני שהבין בד' הרמב"ם שאף במעבורת הותרה לכל, אלא שכ' שאין דבריו נראין. 136 ע"ע תלמיד חכם. 137 סנ"א סי' שיר ס"ק טז, וכד' המחבר בשו"ע שבב"י שיר שם כ' היתר הערמה לת"ח כנקב ובסו"ס שלט השפוט דין מעבורת, ועי' שו"ע הרב סו"ס שלט. ועי' לעי' נדרה. 138 ב"ה שיר, וכ"מ במאירי שכ"ה שבת"ה אין לחוש שיעשה בלא צורך גדול. ועי' ט"ז שחולק ע' הב"ח וכן שאר אחרונים לא הזכירו שיהיה הפסד. וע"ע ממחק כשמותם באופן שיש לחוש שיבוא לאיסור תורה של ממרח אם התירו בהערמה. 139 עי' ביצה יח א, ושם

להערים¹⁶⁸, לפי שאין כאן הערמה הניכרת, שהרואה יאמר כחוש נודמן לו¹⁶⁹. הלכה כר' יהושע¹⁷⁰, ואף על פי שבמחלוקת של הפרשת חלה, ר' אליעזר הוא שאומר מערים ור' יהושע אוסר, וכאן החליפו שיטותיהם, הרי זה מפני שבהפרשת חלה סובר ר' אליעזר שאם לא יערים יעבור על איסור בל יראה ובל ימצא, מה שאין כן באותו ואת בנו¹⁷¹, ולר' יהושע באותו ואת בנו מותר להערים כדי לחוס על נכסיהם של ישראל, מה שאין כן בחלה¹⁷², או שבאותו ואת בנו בהערמה לא יעבור אלא על שבות* — סלטול בעלי חיים¹⁷³ — ובאפיית חלה יעבור על איסור תורה של מלאכה ביו"ט¹⁷⁴.

מותר למלוח עור ביום טוב על ידי הערמה, שאף על פי שמליחת העור אסורה משום עיבוד¹⁷⁵, אבל מכיון שמותר למלוח את הבשר על גבי העור מליחה מועטת, כדרך שמולחים לצל¹⁷⁶, מותר להערים בדבר זה ולמלוח מעט בשר מכאן ומעט מכאן עד שימלח העור כולו¹⁷⁷. בימינו שאין דרך העולם למלוח בשר על גבי העור, וניכר הדבר שעושה כדי לעבדו, יש אוסרים הערמה זו¹⁷⁸, ויש חולקים ומתירים¹⁷⁹, שלא חילקו חכמים בין זמן לזמן, ואף על פי שנשתנה בימינו, כיון שהתירו התירו¹⁸⁰. במליחת בשר ביו"ט בהערמה, נחלקו אמוראים: אמר רב יהודה אמר שמואל מולח אדם כמה חתיכות בשר בבת אחת, אף על פי שאינו צריך אלא לחתיכה אחת, רב אדא בר אבהו היה מערים ומולח חתיכה אחר חתיכה¹⁸¹, שלאחר שמלח זו לאכלה היום נמלך ואמר חברתה ערבה עלי לאכלה היום וחוזר ומולחה¹⁸², עד שימלח את כולן¹⁸³. יש מפרשים ששמואל מחמיר, ואינו מתיר אלא בבת אחת, שמולח כל החתיכות במפולת יד אחת, ורב אדא בר אבהו מיקל ומתיר למלוח אפילו בזה אחר זה על ידי הערמה¹⁸⁴, אלא שנחלקו להלכה: יש

מדרבנן, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול¹⁵⁶, אבל מכיון שאינו אלא מדרבנן, לכן מותר להערים בכך, שלצורך רמונים אין בזה משום מעשה חול, ואחר שתלה, הואיל והוא כבר תלויה מותר לסגן בה שמרים¹⁵⁷, ודוקא כשהניח הרמונים בתחילה¹⁵⁸, שמוכח הדבר שלא תלאה בשביל שמרים, אבל אסור לסגן השמרים תחילה, ואחר כך להניח הרמונים, שניכרת הערמתו, שסתם תולה משמרת לשמרים הוא תולה¹⁵⁹.

בהפרשת חלה בטומאה ביום טוב של פסח, שאין יכול לאפותה, שאין זו מלאכת אוכל נפש, שעומדת לשרפה, ולא לשהותה לערב, שתחמיץ ויעבור על בלי־ראה*, ולא לשרפה מיד, שאין שורפים קדשים ביו"ט¹⁶⁰, ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם חלה עד שתאפה¹⁶¹, ופירשו בירושלמי טעמו שמערים ואומר על כל פת ופת שמכנים לתנור זו אני רוצה לאכול וזו אני רוצה לאכול ואופה את כולה, וכשהוא רודה מערים ואומר על כל פת שהוציא זו אני רוצה ליישן וזו אני רוצה ליישן ומשיר אחת בתנור לחלה¹⁶², ור' יהושע אומר לא זהו חמץ שמוזהרים עליו בבל יראה, אלא מפרישה ומניחה עד הערב, ואם החמיצה החמיצה¹⁶³, ופירשו בירושלמי שאם יערים כדברי ר' אליעזר נמצא כשורף קדשים ביו"ט¹⁶⁴, בכבלי אמרו טעמים אחרים במחלוקת התנאים¹⁶⁵.

אותיות־בנו* שנפלו לבור ביו"ט, נחלקו תנאים: ר' אליעזר אומר מעלה את הראשון על מנת לשחטו ושוחטו, והשני עושה לו פרנסה במקומו כדי שלא ימות, ר' יהושע אומר מעלה את הראשון על מנת לשחטו ואינו שוחטו — שמוצא לו עלילה שמה חברו שמן ממנו¹⁶⁶ — וחוזר ומערים ומעלה את השני על מנת לשחטו, ואחר כך שוחט אינה מהם שירצה¹⁶⁷, שמשום צער בעלי חיים התירו

171 ירושלמי פסחים שם. 172 ר' יוסי בר"ר בון בירושלמי שם. 173 ע"ע מוקצה. 174 ר' ארי בירושלמי שם, ועי"ש הלשון חיוב חטאת ובפ"מ וקה"ע שם שלא דוקא אלא איסור תורה, ובמלאכת שלמה שם שר"ץ אם היה עושה כן בשבת היה חיוב חטאת. 175 ע"ע מעבד. 176 עי' ברייתא ביצה יא א ורמב"ם יו"ט פ"ג ה"ד וטו"ע או"ח תצט ג. 177 ירושלמי ביצה פ"ג סוה"ו, והובא בר"ה ורי"ף ורא"ש שם; רמב"ם שם; טו"ע שם. ועי' מאירי שם שי"מ שאין כוונת הירושלמי למליחת העור אלא למליחת הבשר כלהלן, ודחה. 178 מנ"א שם ס"ק י. 179 אליה רבה שם ס"ק ט; קו"א לשו"ע הרב סו"מ תצט. 180 קו"א שם, ע"פ הב"י יג וסנ"א שם ס"ק ז בטלית בשבת. 181 ביצה יא ב. 182 ר"ה ורש"י. 183 רשב"א בעבוה"ק שער ב סי' ג. 184 מאירי שם בשם י"מ; מ"מ יו"ט פ"א ה"י בר'

רמב"ם יו"ט פ"ג ה"ו; טו"ע או"ח תקי ד. 156 עי' גמ' שם קלח א. וע"ע עוברין דחול. 157 רש"י שם קלח ב ר"ה פערים, ועי"ש במשנה קל"ב לחכמים נותנין לתלויה סו"ט. וע"ע יו"ט. 158 גמ' שם קלח ב ורש"י ד"ה והוא; רמב"ם שם; טו"ע שם. 159 רש"י שם ד"ה חתם. ועי' רמב"ן ורשב"א שם. 160 עי' רש"י פסחים סו א. וע"ע הואיל כבר ה ע"פ שם. 161 משנה פסחים שם. 162 ירושלמי פסחים פ"ג ה"ג, ועי' מלאכת שלמה לשניות שם. 163 משנה שם. 164 ירושלמי שם, ועי"ש במלאכת שלמה שר"ל שאין הערמה זו מועילה. 165 עי' פסחים שם, וע"ע הואיל. ועי' מלאכת שלמה שם שזו מחלוקת בין הבבלי והירושלמי. 166 רש"י. 167 תוספתא ביצה פ"ג וברייתא בשבת קיז ב ורש"י. 168 רמב"ם יו"ט פ"ב ה"ד, ע"פ שבת שם. 169 מאירי ביצה לו א. 170 רמב"ם שם; טו"ע או"ח תצט י.

פוסקים כשמואל¹⁸⁵, ויש פוסקים כרב אדא¹⁸⁶, ויש מפרשים שאין האמוראים חולקים, ושמואל שאמר דוקא בבת אחת הוא כשנשחטה הבהמה בערב יו"ט, ורב אדא שמתיר בהערמה בזה אחר זה הוא כשנשחטה ביו"ט, שאם לא נתיר לו יחשוש שמא יסריה הבשר וימנע ולא יחשוש ויתבטל משמחת יו"ט¹⁸⁷, ויש מפרשים ששמואל מיקל, ובבת אחת שאמר היינו בזה אחר זה בלא הפסק, ואפילו נמר בדעתו לאכול אחת מהן מותר במליחת כולן בלא הפסק, ורב אדא מחמיר שאין להתיר אלא על ידי הערמה, שלאחר שמלח האחת יסיה דעתו ממנה ויחשוב על אכילת האחרת¹⁸⁸.

בבישול ביום טוב אסור להערים ולבשל, לאחר שכבר בישל לצורך היום, ולומר אני צריך עוד להומין אורחים, ואחר כך יותיר לשבת שחלה למחרתו, ואם הערים אסור התבשיל באכילה למחרת¹⁸⁹, וכן אם הערים ובישל קודם סעודתו, אלא שבישל בשתי קדרות ממין אחד, ואומר שרוצה לאכול משתייהן היום, ואחר כך הותר אחת לצורך מחר, שאפילו אם יאכל מעט מהשניה ביו"ט אין מועיל, כיון שטעם אחד לשתייהן¹⁹⁰, או שהערים שלאחר שבישל קדרה אחת לצורך היום חזר ובישל קדרה אחרת ואמר שקדרה הראשונה תישאר למחר וזו תהיה להיום¹⁹¹, והחמירו חכמים במערים יותר מן המזיד, שהמזיד אם עבר ואפה ביו"ט לצורך מחר בלא ערוביתבשילין* לא אסרו את התבשיל ובמערים אסרו¹⁹², שהמזיד רשע הוא לעבור על דברי חכמים ואין אחרים למדים הימנו והוא עצמו משים אל לבו ושב, ואין תורת ערוב נעקרת, אבל המערים סבור לעשות בהיתר ולא ישיב אל לבו לחזור בו ואחרים למדים הימנו ונעקרת תורת ערוב, למיכך קנסוהו חכמים¹⁹³.

בטעם שבהערמת המליחה התירו אף לכתחילה¹⁹⁴ ובהערמת הבישול לצורך מחר אסרו אף בדיעבד, יש מהראשונים שכתבו לפי שבמליחת בשר אין בה משום מעבד* נמור אלא עיבור אוכלים בעלמא¹⁹⁵, ומשום שמחת יו"ט התירו, שאם לא כן יהוש שמא יסריה הבשר וימנע מלשחוט, אבל איסור בישול שלא לצורך יו"ט חמור¹⁹⁶, וגם היה יכול לעשות תקנה על ידי ערוב תבשילין מערב יו"ט¹⁹⁷, ויש שכתבו שמליחת בשר ההפסד בא לו מחמת יו"ט ולא מחמת פשיעתו, ולכן התירו לו להערים, ומטעם זה התירו לו להערים גם במליחה על גבי העור¹⁹⁸, אבל בבישול פשיעתו גרמה לו, שלא הניח ערוב תבשילין¹⁹⁹, ויש שכתבו לחלק שמליחת בשר היא קודם סעודתו, ואינו יודע איוו התיכה יאכל, וכן מליחה על גבי העור אין הרבר ניכר, שמה לי אם נשר המלח כאן או כאן, ולכן מותר, אבל בבישול הוא במי שכבר אכל סעודתו ומבשל לצורך מחר וניכרת הערמתו²⁰⁰.

על בישול בלי ערוב תבשילין על סמך טעימת כזית ביו"ט, ע"ע יום טוב ועי' ערוב תבשילין, 1. בחול המועד. במלאכות האסורות בחול המועד נחלקו תנאים אם הערמה מותרת: טוחנים קמח וקוצצים עצים ומטילים שכר במועד לצורך המועד, ושלא לצורך המועד אסור, ואם עשה לצורך המועד והותיר, מותר, ובלבד שלא יערים — שלא יעשה הרבה ויאמר לצורך המועד אני עושה ומתכוין כדי שישתייר לאחר המועד²⁰¹ — ור' יוסי ב"ר יהודה אומר מערימים בכך, ואף על פי שיש לו שכר ישן, מותר להערים ולהטיל שכר חדש ושונה מן החדש במועד²⁰², שייכול לומר לצורך המועד הטיל²⁰³, ואין הערמה זו ניכרת לרואה, והוא הדין בכל כיוצא בזה²⁰⁴, שאף בשאר מלאכות של חול

192 רב אשי בנמ' שם, ועי' ב"ח תקכו שאף רב נחמו שם מודה לרב אשי בדיון אלא שדוחה הראיה: רמב"ם שם. 193 רש"י שם. 194 עי' לעי' 5. 195 ועי' מעבד מהלכות ראשונים אם יש בו איסור מלאכה מדרבנן או שנאסר רק משום טירחה. 196 רש"י ביצה יז ב ד"ה ואם הערים ותוס' שם ד"ה ובלבד. 197 תוס' שם. 198 עי' לעי' 5. 199 ר"ן ורשב"א בהי"ש שם, ועי' שם ברשב"א שבי' בתהילה ואין אומרים בהערמות זו דומה לזו ואח"כ ב' ויש ל' לומר כו', ועי' עבנה"ק להרשב"א שם. 200 מאירי ביצה יא ב, ועי' יז ב היקוקים בע"א. 201 רש"י. 202 ברייתות במ"ק יב ב. ועי' שיטה לתלמוד הר"י מפרש למו"ק שם שהברייתא של ת"ק ר' יוסי בר"י היא אותה הברייתא של הצ"ח בשבת קיז ב, עי' לעי' 5: במלאכות שבת, אלא שהגמרא מרפה הטלת השכר בחוה"מ לטירתת ההצלה בשבת, וכ"כ הפנ"א סי' שלה ס"ק ג ופחצית השקל שם ובאור הנ"א שם. 203 רש"י שם. 204 רמב"ם יו"ט פ"ז ה"ה, ע"פ שבת

הרמב"ם שם; רשב"א בעבוה"ק שם; ב"י סי' תק כד' רי"ו והטור, ועי' שער הציון להמ"ב ס"ק כג שב"מ ברא"ש. 185 רמב"ם שם וכמש"כ המ"מ שם; ב"י שם בד' הטור: אפשר וכו'; מנ"א שם ס"ק ט בד' המחבר בשו"ע שם. 186 ב"י שם בד' רי"ף ורא"ש ורבנו ירוחם; ט"ז שם ס"ק ב בד' רמב"ם והמחבר, ועי' מ"ב שם ס"ק כג ושער הציון שם ס"ק כח שכ"ד כמה אחרונים בהסמכר; רמ"א בשו"ע שם. 187 ב"ח שם בד' רי"ף ורא"ש ורש"י ורמב"ם וטור, ע"פ רש"י ביצה יז ב ד"ה ואם הערים, ועי' ט"ז שדה. 188 מאירי בשם י"מ, וכעין זה בדרישה והנהגות סהרל"ג שם. ועי' שיטה לתלמוד הר"י מפרש למו"ק יב ב שמליחת רב אדא אינה נקראת הערמה כלל לנבי הערמת שתויה בחוה"מ להלן. 189 ברייתא ביצה יז ב ורש"י; רמב"ם יו"ט פ"א הי"א. 190 טוש"ע תקכו כד לפי' הט"ז שם ס"ק כב כד' השו"ע. 191 שו"ת הריב"ש סי' רנד, ובאליה רבה סי' תקכו ס"ק 5 ובמ"ב פ"ק עז ושער הציון שם פ"ז כו ד' השו"ע שם כד.

המועד יכול להערים כשאין ההערמה ניכרת²⁰⁵. ואין הערמה זו של המלת שכר דומה להערמה של תליית משמרת ביו"ט כשאינו מניח בה רמונים תחילה שאסורה²⁰⁶, שבהמלת שכר אין ההערמה ניכרת²⁰⁷, שאין הדבר מוכח שיש כאן מעשה איסור, שהרואה אומר לצורך המועד הוא, שאין הכל יודעים שיש לו מן הישן, מה שאין כן במשמרת שסתם תלייתה היא בשביל סינון שמרים ונראה כמעשה איסור²⁰⁸. להלכה יש פוסקים כחכמים ואוסרים להערים במועד²⁰⁹, אלא שמהם יש סוברים שתלמיד חכם מותר להערים בזה²¹⁰, ויש פוסקים כר' יוסי ב"ר יהודה ומתירים²¹¹, לדעת המתירים יש מן הראשונים שכתבו שהתירו הערמה בחול המועד לפי שכל איסור מלאכה בחול המועד הוא מדרבנן²¹², ואחרונים כתבו שאפילו להסוברים שאיסור מלאכה במועד הוא מן התורה²¹³, אפשר שמוותרת בה הערמה מפני שהכתוב מסרה לחכמים לומר איוו מלאכה אסורה²¹⁴, והם אמרו והם אמרו²¹⁵, או מפני שמן התורה מותרת בחול המועד מלאכה שיש לומר בה הואיל ואם יודמנו לו אורחים יהיה לו צורך²¹⁶. ונמצא שההערמה היא באיסור דרבנן²¹⁷, או שאפילו בדאורייתא ממש התירו הערמה²¹⁸.

כותב אדם במועד תפילין ומוזות לעצמו וטווה על ירכו תכלת לציציתו, ולאחרים בטובה — בהחזקת טובה, אבל לא בשכר — דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר מערים ומוכר את שלו וחוזר וכותב לעצמו — ועושה כן כל ימות החג²¹⁹ — ר' יוסי אומר כותב ומוכר נדרכו כדי פרנסתו²²⁰. וכתבו ראשונים שאף התנאים האוסרים להערים בשאר מלאכות של חול המועד²²¹ אינם אוסרים אלא להערים לצורך דבר רשות, ולא הערמה זו שהיא לצורך דבר מצוה²²². הלכה כר' יוסי שמותר אף בלא הערמה²²³.

הערמת רבית. ריח הבא על ידי המתנת חוב לחברו, באופן שאין בו משום איסור רבית, ואסור מדרבנן, מפני שנראה כמערים לקחת רבית.

הפרקים — א. במקח ושכירות; ב. על ידי אחר; ג. בתנאי וקנס.

א. במקח ושכירות. יש דברים שהם מותרים ואסור לעשותם מפני הערמת רבית, כיצד אמר לו הלויני מנה — עשרים וחמש סלעים — ואמר לו מנה אין לי, חטים במנה יש לי שאני נותן לך, ונתן לו חטים במנה וחזר ולקחן ממנו בעשרים וארבע סלע — ועדיין החטים שוות מנה — הרי זה מותר, אבל אסור לעשות כן מפני הערמת רבית, שמן הדין אין כאן משום רבית, שהרי לא העלה לו דמי החטים יותר משוויין בשער שבשוק בשכר המתנת המעות, אלא שזה שהווייל לו ומכרן לו בפחות ממאה, מפני שהיה דחוק למעות ולא היה יכול להמתין ליום השוק כדי למכור בשוויין, אבל מפני הערמת רבית אסור, שהרי נותן פחות ממאה ולוקח מאה³, והרי זה נראה כהערמת רבית⁴.

במה דברים אמורים כשנתן לו החטים במנה בלא שום תנאי, אלא שאחר כך חזר הלוח מעצמו ומכרן לו, אבל אם בשעת הלואה החטים התנו שיהוו וימכרן לו בפחות ועל דעת כן משך החטים בתחילה, כתבו ראשונים שאין זו הערמת רבית, אלא כמו רבית נמורה⁵, ואפילו אם לא אמר לו הלויני מעות אלא הלויני חטים וגם פרע בחטים ולא במעות, הרי זה אסור⁶.

עבר ועשה כן — שחזר ומכר לו בפחות ממאה באופן האסור משום הערמת רבית — בית דין נוקקים למלוה להוציא מיד הלוח ולהנכותו מאה דינרים, —

חול המועד סחלוקת ראשונים בדבר. 214 בכור שור לפסחים כא. וע"ע הנ"ל. 215 חת"ס או"ה סי' סב בדעתו, וע"ש ש"כ שרוחק. 216 ע"ע הוא"ל כרד ח. 217 העסק שאלה שם. 218 חת"ס שם. וע"י לע"ס: נדרה. 219 רש"י. 220 ברייתא בסו"ק יט א. 221 ע"י לע"ס. 222 שיטה למ"ק שם. 223 רמב"ם יו"ט פ"ז ה"ג; טוש"ע תקס"ג. וע"ע הוה"ט.

הערמת רבית. 1 ברייתא בב"מ סב ב; רמב"ם פ"ה ו"ה פ"ה ה"ט; טוש"ע יו"ד קס"ג. 2 רש"י שם. 3 רמב"ם שם; טוש"ע שם. 4 רשב"א לב"מ שם; שו"ע הרב שם הל' רבית ס"ט. וע"י לח"ו. 5 רמב"ן ב"מ שם; רשב"א ונמוק"י וש"מ"ק ומ"מ בשמו; רמ"א בשו"ע שם: רבית נמורה, וע"י ב"ח וש"ד ס"ק יא שלשוו הראשונים כמו רבית, וע"י מקור מים חיים שם שהביא מריטב"א בש"מ"ק שם כהר"מ"א. 6 ב"ח שם, וע"י

קלט ב שדוק כשאין ההערמה ניכרת, וע"י באור הנ"ל א או"ה סי' של"ה ס"ק ח בבאור ד' הרמב"ם. וע"י שיטה ר"י מפריש למ"ק שם נ' שפירש שריכר"י מתיר אף בהערמה ניכרת וצ"ב. 205 מאירי שם בד' הרמב"ם, וכ"מ בראבי"ה סי' תתכו. 206 ע"י לע"ס: ביום טוב. 207 שבת קלט ב. 208 רש"י שם, וע"ש ברמב"ן ורשב"א. 209 רי"ף נ"א ת"ב הוה"ט יט א, והביאו במ"מ יו"ט פ"ז ה"ח; ראב"ד בהשנות יו"ט שם; ראבי"ה סי' תתכו; שיטה למ"ק שם; טור וש"ג בד' הרי"ף והרא"ש שהשמיטו כל המחלוקת; העסק שאלה שאילתא קע בד' השאילתות שם שסתם; טוש"ע תקל"ג א, וע"ש בב"י שהרמב"ם יחיד בזה. 210 ראבי"ה שם, ולשיטתו לע"ס: נדרה. 211 רמב"ם שם. 212 שיטה לתלמיד ר"י מפריש סו"ק שם לתקל בין זה להערמת בישול ביו"ט ב"י ערוכ תבשילין שאסרו, ע"י לע"ס. וע"י בשיטה ריש סו"ק שיטתו שכל מלאכת הוה"ט מדרבנן. 213 ע"ע